

- відсутність заробітної платні;
- недостатня кількість обслуговуючого персоналу (лише один соціальний працівник на 100–120 осіб, один психолог на 600 осіб; у Європі 6 ув'язнених на одного атестованого працівника);
- низький соціальний статус працівників кримінально-виконавчих установ, важкі умови праці, невідповідна заробітна плата, як наслідок – плінність кадрів, випадки недозволених зв'язків засуджених із персоналом, які дають можливість в'язням отримувати з волі алкоголь, наркотики, валюту та інші заборонені речі;
- недостатній рівень професійної підготовки персоналу, їх жорстоке ставлення до засуджених.

Світовий досвід удосконалення КВК України повинне дати імпульс для реформування системи виправного впливу України та закрити основи управління за допомогою більш ефективних систем стандартів і цінностей. Кримінально-виконавча система України має ґрунтуватися на тому, що в місцях позбавлення волі повинні чітко розмежовуватися сфери впливу держави та суспільства [5, с. 71].

У цій статті ми звернули увагу лише на одну складову частину кримінально-виконавчого законодавства України – КВК України. Обмежений обсяг публікації не дозволив зупинитися детально на Законі України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», наказі Державного департаменту України з питань виконання покарань «Про затвердження правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань» та інших нормативно-правових актах. Тому ці питання повинні знайти відображення в подальших дослідженнях.

Список літератури: 1. Бірченко Ю. І. Деякі критерії оцінки якості та ефективності нормативно-правових актів //Наукові записки Національної Києво-Могилянської академії. – 2004. – Т. 26. Юридичні науки. 2. Степанюк А.Х. Позитивна кримінальна відповідальність як предмет регулювання кримінально-виконавчого кодексу України //Зб. наук. праць. – Х.: Право, 2004. – Вип. 9. – С. 60–93. 3. Радов Г. О. Доктринальна модель Закону «Про пенітенціарну систему України» //Юридичний вісник України. – 1997. – № 18. 4. Офіційний вісник України. – 2000. – № 39. – Ст. 1648. – С. 2. 5. Степанюк А. Х., Батиргарєва В. С. Проблеми теорії і практики виконання покарань //Питання боротьби зі злочинністю. Зб. наук. праць. – Х.: Право. – Вип. 2. – 1998.

Надійшла до редколегії 05.11.08

М. В. Третьякова

СКЛADOVІ КОМПОНЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ В ДОСУДОВИХ СТАДІЯХ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ

Сьогодні в Україні у рамках реформування кримінально-процесуального законодавства актуальною залишається проблема забезпечення прав і свобод людини в кримінальному судочинстві, у тому числі в стадіях порушення кримінальної справи та досудового слідства. Забезпечення прав і свобод людини являє собою

певний процес (діяльність), який є системою взаємопов'язаних складових компонентів (елементів).

Слід зазначити, що вітчизняні та зарубіжні вчені-процесуалісти, зокрема: М. С. Алексєєв, М. І. Бажанов, Б. Т. Безлепкін, А. В. Гриненко, Ю. М. Грошевий, І. Ф. Демидов, Т. Н. Добровольська, В. С. Зеленецький, А. М. Карнеєва, З. Ф. Коврига, В. М. Корнуков, А. М. Лобойко, П. А. Лупинська, І. В. Тирічев, В. Т. Томін, С. Ф. Шумилін, М. Є. Шумило та ін. – у своїх дослідженнях окремо торкалися даних елементів. Однак, очевидно, що в сучасних умовах їх розгляд з точки зору системи складових компонентів забезпечення прав і свобод людини в досудових стадіях кримінального процесу є необхідним. Зазначене й обумовлює **мету даної статті**.

У філософському розумінні поняттям «система» позначають єдине ціле (явище, процес), що складається із взаємопов'язаних і взаємодіючих між собою окремих частин (елементів), які разом із тим відносно відособлені і самостійні стосовно один одного в рамках даного цілого. Але поза межами цього цілого неможлива їх самостійна дія, так само як неможливе ціле без цих складових елементів [1, с. 65].

У юридичній літературі система визначається як об'єкт, функціонування якого забезпечується сукупністю елементів, з яких він складається і які перебувають у доцільних відносинах один з одним [2, с. 27]. У свою чергу, елемент – це «внутрішня вихідна одиниця, функціональна частина системи, власна будова якої не розглядається, а враховуються лише її властивості, необхідні для побудови і функціонування системи» [2, с. 27].

Так, з огляду на проблему забезпечення прав і свобод людини в досудових стадіях кримінального процесу, *на нашу думку, складовими компонентами (елементами) такого забезпечення є:*

- 1) принципи кримінально-процесуального права;
- 2) рішення в кримінальному судочинстві;
- 3) процесуальні дії;
- 4) заходи процесуального примусу.

Розглянемо кожен компонент окремо.

1. Принципи кримінально-процесуального права. Даний складовий компонент має особливе значення для забезпечення прав і свобод людини не тільки в досудових, але й на всіх інших стадіях кримінального процесу, оскільки принципи – це найбільш загальні положення, які мають керівний характер стосовно інших норм, ними необхідно керуватися під час застосування інших норм для їх вірного розуміння, під час виникнення колізій та вирішення питань, що не врегульовані законом. Наприклад, у сфері кримінального судочинства держава має право застосовувати заходи кримінально-процесуального примусу, пов'язані з обмеженням особистого життя, прав і свобод людини. Законність їх засто-

сування прямо пов'язана з дотриманням органами державної влади та посадовими особами саме принципів кримінально-процесуального права.

Принципи є первинними, тобто такими, що не випливають з інших понять. Це правові положення, які у кримінально-процесуальній діяльності виступають як загальнообов'язкові приписи закону. Специфіка принципів кримінального процесу виявляється в тому, що вони виступають у вигляді конкретних правових вимог, закріплених у законі. Саме тому вони мають обов'язковий характер. Але разом із тим питання щодо необхідності нормативного закріплення принципів кримінального процесу в теорії кримінально-процесуального права залишається дискусійним. Так, серед відомих вчених-процесуалістів є прихильники тієї точки зору, згідно з якою принципи кримінального процесу – це основні, найбільш загальні положення, ідеї, закріплені в законі незалежно від прийомів і форм їх закріплення, в тому числі положення, які не були закріплені в законі, але випливають із його норм. Зокрема, М. С. Строгович вважав, що одні принципи прямо сформульовані в окремих процесуальних нормах і в законі записана їх назва. Інші принципи, на його думку, виражені інакше: той чи інший принцип не сформульований окремо як процесуальна норма, але його зміст виражений у ряді норм і випливає з їх змісту (наприклад, презумпція невинуватості, змагальності) [3, с. 176].

Друга група вчених вважає, що принципи кримінального процесу – це основні, найбільш загальні положення, керівні ідеї незалежно від їх законодавчого закріплення в тій чи іншій формі. Прихильником цієї точки зору є В. Т. Томін. Він вважає, що принципи кримінального процесу виникають ще до того, як вони будуть сформульовані законодавцем. В. Т. Томін вважає, що принципи випрацьовуються не законодавцем, а наукою. Абстрагування загальних положень із об'єктивної реальності – це функція наукового мислення. Після того, як принцип закріплюється у законі, його дія на право і практичну діяльність посилюється [4, с. 193–195]. Також точку зору про необов'язковість нормативного закріплення принципів кримінального процесу підтримує І. Ф. Демидов. На його думку, окремі принципові ідеї не знаходять свого закріплення у правових нормах у вигляді спеціальних термінів і відповідних формулювань. Саме тому принципи не завжди потрібно ототожнювати з процесуальними нормами. Свій регулятивний вплив на правозастосовну практику можуть справляти і правові ідеї-принципи, не закріплені у процесуальному законі [5, с. 136–137]. Але ми не можемо погодитися з позицією В. Т. Томіна та І. Ф. Демидова, оскільки хоча принципи виробляються наукою, однак обов'язкової сили вони набувають лише після їх закріплення у законодавстві. Кримінальний процес

здійснюється у визначеній формі і порядку, встановленому законом. Тому й основні положення, на яких будується процес, також повинні відображатися у законі, оскільки ніякі ідеї самі по собі не можуть регулювати правові дії та правові відносини, доки вони не набудуть державно-владного характеру, тобто доки вони не стануть правовими нормами.

Ми підтримуємо точку зору тих вчених, які вважають, що закріплення принципів кримінального процесу як керівних нормативних вимог загальних норм є обов'язковим. До них належить Т. Н. Добровольська, яка піддала критиці позицію В. Т. Томіна, оскільки, на її думку, неправильним є підхід, згідно з яким принципи кримінального процесу стають обов'язковими для учасників процесу відразу, як їх виробила наука, незалежно від факту їх правового закріплення. Обов'язкового характеру у правовому розумінні ці ідеї набувають лише після їх закріплення як правових норм [6, с. 11]. Аналогічної думки дотримувався І. В. Тирічев, який зазначав, що доки ідеї не закріплені у нормах права, вони залишаються засадами правосвідомості, науковими висновками, становлять задум правової норми (судження для себе), а не зміст самої норми (судження для всіх) [7, с. 5]. Отже, принципи кримінального процесу мають нормативний характер.

Слід вказати, що у процесі досудового слідства у кримінальних справах посадові особи і громадяни постійно стикаються із застосуванням положень принципів кримінально-процесуального права, проте не завжди розуміючи їх сутність і значення, що може призвести до недооцінки важливості принципів посадовими особами органів державної влади та громадянами, залученими до сфери кримінального судочинства, і, як наслідок, – до збільшення кількості порушень прав і свобод людини під час провадження кримінальних справ. Значення принципів (засад) кримінально-процесуального права полягає в тому, що вони є: 1) гарантією дотримання прав і законних інтересів особи під час кримінального процесу; 2) гарантією прийняття законних і обґрунтованих рішень у кримінальній справі; 3) вихідними положеннями для тлумачення окремих кримінально-процесуальних норм; 4) засобом, завдяки якому досягається упорядкованість у розв'язанні питань, щодо яких є прогалини в праві, та у випадках застосування кримінально-процесуального права за аналогією; 5) підґрунтям для вирішення всіх суперечностей, що виникають під час провадження у кримінальній справі [8, с. 37–38].

Слушно видається думка М. Т. Маляренко, який підкреслює, що значення засад судочинства полягає не тільки у тому, що кожне рішення, прийняте з порушенням їх вимог, підлягає скасуванню, а й у тому, що вони вносять упорядкованість у випадках за-

стосування права за аналогією, а також сприяють правильному розумінню змісту інших правових норм [9, с. 44].

Отже, вважаємо, що **принципи (засади) кримінально-процесуального права** – це закріплені у законі фундаментальні положення щодо закономірностей і найбільш суттєвих властивостей кримінального провадження, які обумовляють їх значення як засобу для захисту прав і свобод людини, а також для врегулювання діяльності державних органів і посадових осіб, які ведуть кримінальний процес.

2. Рішення в кримінальному судочинстві – важливий чинник у діяльності правоохоронних органів і суду щодо їх участі в соціальному управлінні суспільством шляхом виконання кожним із них своїх задач і повноважень, що забезпечує досягнення завдань кримінального судочинства, у тому числі охорону прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, що беруть у ньому участь. Оскільки кримінально-процесуальні рішення найчастіше істотно заторкують і обмежують права людини, то вимога законності й обґрунтованості прийнятих актів є першочерговою, що є неодмінною умовою для реального забезпечення прав і свобод осіб, залучених до сфери кримінально-процесуальної діяльності.

З цієї точки зору законність означає повну відповідність рішень нормам кримінально-процесуального законодавства, що визначають форму, зміст актів і компетенцію органів під час їх винесення, правильне застосування норм кримінального права під час кваліфікації діяння і вирішення інших питань. Обґрунтованість кримінально-процесуальних рішень є важливою гарантією попередження суб'єктивізму під час їх прийняття, неодмінною умовою дійсного забезпечення прав і свобод людини у кримінальному процесі.

У науці кримінально-процесуального права обґрунтованість процесуального рішення визначають як підтвердження правильності усіх висновків, що містяться в конкретному акті, посиленнями на певні норми права, сукупністю доказів і взаємопов'язаних з ними переконливих доводів [10, с. 174]. Вивчення сутності даного явища свідчить про те, що обґрунтування кримінально-процесуальних рішень має величезне значення не тільки для забезпечення прав і свобод осіб, що беруть участь у справі, а й для самого правозастосувача, так само як і для осіб, які перевіряють дане рішення щодо його законності та обґрунтованості. З практичної точки зору важливо звернути увагу й на те, що обґрунтування конкретного кримінально-процесуального рішення виходить за межі тієї чи іншої кримінальної справи, оскільки робить свій внесок у правильне формування правозастосовної практики органів досудового слідства, прокуратури та суду і сприяє формуванню необхідної громадської думки про закон-

ність і справедливість діяльності органів, що здійснюють боротьбу зі злочинністю.

Зауважимо, що аналіз чинного кримінально-процесуального законодавства та практики його застосування свідчить, що сьогодні воно недостатньо регулює деякі важливі питання, які стосуються процесуального порядку забезпечення прав і свобод людини у стадії порушення кримінальної справи під час прийняття деяких процесуальних рішень.

Так, рішення про порушення кримінальної справи оформляються відповідною постановою, в якій, згідно з ч. 1 ст. 98 КПК України, повинні вказуватися приводи і підстави для порушення кримінальної справи, стаття кримінального закону, за ознаками якої порушується справа, а також подальше її спрямування. Проте, в даній статті нічого не сказано про місце, дату і час його винесення, які мають значення для забезпечення прав і свобод людини в кримінальному судочинстві. Це є певним недоліком чинного Кримінально-процесуального кодексу України. Разом із тим, на наш погляд, вказівка про час складання постанови потребує конкретизації, оскільки тільки акт порушення кримінальної справи відкриває можливості для застосування затримання, інших заходів процесуального примусу і здійснення всіх передбачених законом слідчих дій. У постанові про порушення кримінальної справи повинна бути з граничною точністю зафіксована початкова точка відліку часу, аналогічно тому, як це вказується, наприклад, при застосуванні затримання. Наприклад, у протоколі затримання повинен вказуватися не тільки рік, місяць і день, але й година затримання. Тому вважаємо, що у ст. 98 КПК України необхідно закріпити аналогічну вимогу до постанови про порушення кримінальної справи. Це стане додатковою гарантією забезпечення прав і свобод людини в кримінальному судочинстві та в певних випадках зможе полегшити вирішення питання про допустимість тих чи інших доказів. З даної точки зору, точна вказівка часу порушення кримінальної справи необхідна для перевірки законності застосування заходів, що обмежують права і свободи людини, а також для визначення допустимості доказів, отриманих у результаті слідчих дій, що проводилися в день порушення кримінальної справи.

Окрім цього слід зауважити, що в науці кримінально-процесуального права існує думка, що, під час прийняття рішення про порушення кримінальної справи одним із способів порушення прав і свобод людини, які охороняються законом є порушення кримінальної справи щодо конкретної особи. Прихильники даної точки зору стверджують, що в цілях охорони честі й гідності особи постанова про порушення кримінальної справи повинна бути винесена не відносно конкретної особи, а за фактом вчинення злочину, оскільки обставини, які підтверджують, що даний злочин

вчинений конкретною особою, підлягають доведенню в стадії досудового слідства [11, с. 44].

Порушення кримінальної справи щодо конкретної особи не тільки заторкує честь, гідність, репутацію, добре ім'я громадянина, але й ставить його у становище підозрюваного, робить реальною загрозу подальшого обмеження його прав і свобод, а тому повинно підлягати оскарженню. Аналіз слідчої практики прийняття такого рішення і складання відповідної постанови свідчить, що цим актом можуть бути порушені конституційні права і свободи людини, які охороняються законом, тому в судовому порядку ця постанову може бути відмінено.

У разі незаконного і необґрунтованого порушення кримінальної справи існує висока імовірність спрямування кримінального переслідування на невинну особу, якій може бути необґрунтовано заподіяно моральну і майнову шкоду. Сказане свідчить про те, що винесення постанови про порушення кримінальної справи щодо конкретної особи призводить до порушення прав і свобод людини, які охороняються законом. Таким чином, з одного боку, факт порушення кримінальної справи щодо особи пов'язує його із злочинним діянням, і особа стає «відповідальною» за його вчинення, а з іншого – вина цієї особи на момент порушення справи ще не доведена, а отже, факт порушення справи щодо особи щонайменше суперечить принципу презумпції невинуватості. Навіть коли є відомості, що злочин вчинено конкретною людиною, їх потрібно ретельно перевірити, підтвердити доказами шляхом провадження процесуальних дій, які властиві стадії досудового слідства. Можливо, саме з цих причин у Проекті нового Кримінально-процесуального кодексу України станом на 10 грудня 2007 р. [12], що був підготовлений робочою групою Національної комісії зі зміцнення демократії та утвердження верховенства права, передбачено початок провадження у кримінальній справі лише за фактом вчинення злочину і виключено порушення кримінальної справи щодо конкретної особи.

3. Процесуальні дії як складовий компонент забезпечення прав і свобод людини в досудових стадіях кримінального процесу являють собою процесуально передбачені заходи, що здійснюються в ході дізнання та досудового слідства.

Загальновідомо, що кримінально-процесуальна діяльність – це система передбачених законом дій, які виконують як орган державної влади, так і всі особи, що беруть участь у провадженні у справі. Необхідно підкреслити, що процесуальні дії та рішення органу дізнання, слідчого, прокурора і судді (суду) є не тільки засобом виконання їх обов'язків з викриття і розслідування злочинів, викриття винних та їх покарання, а й засобом забезпечення прав і свобод учасників процесу. За допомогою дій і рішень органів, що

провадять кримінальне судочинство, та їх посадових осіб фізичні та юридичні особи, що беруть участь у справі, реалізують свої права (наприклад, слідчий за клопотанням обвинуваченого або потерпілого призначає проведення експертизи). Уся система кримінально-процесуальних дій і кожна дія окремо провадяться в передбаченому законом порядку, який є обов'язковим для всіх; саме він забезпечує законність провадження у справі, права та свободи людини, створює гарантії обґрунтованості й справедливості прийнятих рішень.

Ми погоджуємося із думкою М. Є. Шумило, що критерієм незаконності процесуальних дій і рішень, які дають право на відшкодування особі завданої шкоди, мають бути: 1) порушення конституційних прав і свобод людини; 2) порушення інших прав учасників процесу; 3) проведення процесуальної дії чи прийняття рішення без наявності підстав, передбачених у законі; 4) застосування насилля, погроз, обману, а також інших незаконних дій; 5) нероз'яснення чи неповне роз'яснення особі її прав та обов'язків; 6) проведення процесуальних дій або прийняття процесуальних рішень особою, що не має права здійснювати провадження у даній кримінальній справі; 7) інші порушення вимог законодавства, які вплинули чи могли вплинути на результати процесуальної дії чи рішення [13, с. 48].

Чинне кримінально-процесуальне законодавство не розкриває поняття незаконності процесуальних дій і рішень чи провадження в цілому, а лише вказує на їх можливу наявність. Залежно від характеру порушення вимог законодавства передбачається скасування незаконних актів або їх виправлення шляхом повернення кримінальної справи на додаткове розслідування.

Закон передбачає також визнання незаконним провадження у справі шляхом закриття кримінальних справ за реабілітуючими підставами слідчим, прокурором і судом, а також постановою виправдувального вироку. Так, у п. 2, 10 ст. 227 КПК йдеться про те, що прокурор скасовує незаконні й необґрунтовані постанови слідчого та осіб, які провадять дізнання, усуває дізнавача або слідчого від подальшого ведення дізнання чи досудового слідства, якщо вони припустилися порушень закону при розслідуванні справи. У ст. 246 КПК подано перелік порушень кримінально-процесуального законодавства, які дають суду підстави у розпорядчому засіданні повернути справу на додаткове розслідування [14]. До них відноситься суттєва неповнота або неправильність проведеного дізнання чи досудового слідства, які не можуть бути усунуті в судовому засіданні; істотні порушення вимог кримінально-процесуального закону, наявність у справі підстав для притягнення до кримінальної відповідальності інших осіб, коли окремих

розгляд справи щодо них неможливий, неправильне роз'єднання чи об'єднання справ.

Аналіз змісту норм КПК свідчить, що з огляду на наслідки недотримання вимог чинного кримінально-процесуального законодавства існує два види незаконних дій і рішень:

- які підлягають виправленню, тому справи повертаються на додаткове розслідування;

- які не підлягають виправленню, тому скасовуються прокурором (судом) окремою постановою (ухвалою) або визнаються недійсними шляхом закриття кримінальної справи за реабілітуючими підставами або винесенням виправдувального вироку.

Отже, на нашу думку, *незаконні дії* – це дії, проведені з порушеннями вимог чинного кримінально-процесуального законодавства, що призвели, у свою чергу, до порушень прав і свобод учасників процесу, а також застосовані без достатніх для цього підстав або які перешкоджали досягненню мети відповідної дії чи рішення.

Разом із тим, громадянам, які залучаються до сфери кримінально-процесуальної діяльності, у разі незаконних рішень і дій з боку органів дізнання, досудового слідства та прокурора надається гарантія захисту своїх прав шляхом оскарження цих рішень і дій у встановленому законом порядку (ст.ст. 99-1, 234, 236, 236-1, 236-5, 236-7 КПК).

4. Заходи процесуального примусу. Процесуальні рішення, які приймаються органом дізнання, слідчим, прокурором і судом та здійснювані на підставі цих рішень заходи нерідко пов'язані з певними обмеженнями (іноді досить суттєвими) можливостей людини користуватися тими правами та свободами, що їй належать. Це стосується не тільки питань застосування жорстких процесуальних рішень про запобіжні заходи або інші заходи примусу. Мова йде й про можливість примушення громадян до участі, наприклад, у допитах, оглядах та інших слідчих або судових діях. Проте, застосування заходів кримінально-процесуального примусу має бути законним, що зумовлено чітким і послідовним закріпленням у нормах права обставин, за наявності яких особу ставлять у відповідне процесуальне становище. Завданням органів дізнання, досудового слідства, прокурора та суду є організація діяльності зі встановлення істини по кожній кримінальній справі таким чином, щоб при цьому не страждали права та свободи суб'єктів кримінального судочинства.

Отже, **заходи процесуального примусу** – це заходи, які за своїм об'єктивним змістом являють собою правові обмеження, тобто позбавлення особистого, майнового або організаційного характеру незалежно від волі й бажання особи на підставах, які встановлені кримінально-процесуальним законом.

Таким чином, слід вказати, що всі зазначені складові компоненти (а саме – принципи кримінально-процесуального права, рішення в кримінальному судочинстві, процесуальні дії та заходи процесуального примусу), взаємодіючи між собою, в рівній мірі забезпечують належне функціонування механізму забезпечення прав і свобод людини в судових стадіях кримінального процесу.

Список літератури: 1. Погребной И.М. Теория права: учебн. пособие / И. М. Погребной. – Изд. 3-е, испр. и доп. – Х.: Государственное специализированное издательство «Основа», 2003. – 128 с. 2. Протасов В. Н. Правоотношение как система: моногр. / В. Н. Протасов. – М.: Издательство «Юридическая литература», 1991. – 142 с. 3. Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса: підруч.: у 2 т.: Т. 1 / М. С. Строгович. – М.: Наука, 1968. – 470 с. 4. Томин В. Т. О понятии принципов советского уголовного процесса / В. Т. Томин // Труды Высшей школы МООП РСФСР. – М., 1965. – Вып. 12. – С. 193–195. 5. Демидов И. Ф. Принципы советского уголовного процесса // Курс советского уголовного процесса. Общая часть / Под ред. А. Д. Бойкова, И. И. Карпеца. – М.: Юрид. лит., 1989. – 640 с. 6. Добровольская Т. П. Принципы советского уголовного процесса (вопросы теории и практики) / Т. П. Добровольская. – М.: Юридическая литература, 1971. – 200 с. 7. Тыричев И. В. Принципы советского уголовного процесса: моногр. / И. В. Тыричев. – М., 1983. – 112 с. 8. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальне право: навч. посіб. / Л. М. Лобойко. – К.: Істина, 2005. – 456 с. 9. Маляренко В. Т. Поняття, загальна характеристика та класифікація основних засад кримінального судочинства / В. Т. Маляренко // Вісник Верховного Суду України. – 1999. – № 1. – С. 44. 10. Глинська Н. В. Функціональне призначення обґрунтування в структурі кримінально-процесуальних рішень / Н. В. Глинська // Вісник Академії правових наук України. – 2006. – № 1. – С. 173–180. 11. Нозиров Н. А. Охрана прав и свобод человека и гражданина при принятии процессуального решения в стадии возбуждения уголовного дела / Н. А. Нозиров // Российский судья. – 2006. – № 8. – С. 43–46. 12. Кримінально-процесуальний кодекс України : проект підготовлено робочою групою Національної комісії зі зміцнення демократії та утвердження верховенства права: за станом на 10 грудня 2007 р. – К., 2007. – 161 с. 13. Шумило М. Є. Поняття, сутність і критерії незаконних процесуальних дій і рішень / М. Є. Шумило // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 2001. – № 1. – С. 39–49. 14. Кримінально-процесуальний кодекс України: за станом на 1 січня 2008 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – Х.: Одиссей, 2008. – 264 с. – (Бібліотека офіційних видань).

Надійшла до редакції 15.10.08

С. О. Торопов

СУДОВО-БАЛІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА НА МІСЦІ ПОДІЇ

Судово-балістична експертиза – ефективний засіб встановлення різноманітних обставин злочину, скоєного із застосуванням вогнепальної зброї. Теоретичним і методичним проблемам судово-балістичної експертизи приділяти увагу криміналісти і судові експерти, серед яких В. Е. Бергер, Г. А. Грабовський, Б. М. Єрмоленко, Б. М. Комаринець, Г. І. Рибников, Г. А. Самсонов, Б. І. Шевченко та ін.

Розробка методик дослідження судово-балістичної експертизи багато в чому залежить від чіткого формулювання завдань, що цікавлять слідчого, і правильного визначення об'єкту дослідження. У літературі до об'єктів судово-балістичної експертизи найчастіше відносять вогнепальну зброю, боєприпаси і їх складові частини,